

Siklósi Zoltán

A REPÜLÉSBIZTONSÁGI SZAKMAI VIZSGÁLAT EGYIK LEGFONTOSABB ELEME, A TANÚMEGHALLGATÁS MÓDSZERE

Ebben a cikkben a repülésbiztonsági szakmai vizsgálat egyik legfontosabb elemének a NATO-ban már széles körben alkalmazott módszere kerül ismertetésre.

A munkám célja, hogy a szakmában jártas és a vizsgálatokban aktívan résztvevő hivatásos állomány érzékelje a hazai gyakorlat és a külföldi — sokéves tapasztalaton alapuló — módszer közötti jelentős különbséget. Ahhoz, hogy ez a repülésbiztonságot valóban hatékonyan szolgáló módszer a hazai szakmai vizsgálatok részévé váljon, számos — a jogszabályi háttér megváltoztatásától kezdve a módszertani részek oktatásáig — változtatást kell végrehajtani.

A cikk foglalkozik a tanúmeghallgatás helyével, szerepével a szakmai vizsgálaton belül, ismerteti a tanúk fellelhetőségét és osztályozását, a meghallgatás módszerét és technikáját.

A NATO-ban a repülésbiztonság a kiképzés egyik legfontosabb eleme. A korszerű és hatékony haderővé válás útján — előbb vagy utóbb — e szemléletmódot nekünk is magunkévá kell tennünk, és a szükséges változtatásokat is végre kell hajtanunk. Az alábbiakban leírtakkal ehhez kívánok hozzájárulni.

A TANÚMEGHALLGATÁS HELYE, SZEREPE A SZAKMAI VIZSGÁLATBAN

A szakmai vizsgálat célja, hogy kiderítse, melyik elem sérült meg a rendszer működési folyamatában, hol jött létre a deviáció, és mit kell tenni annak érdekében, hogy az optimális helyzet visszaálljon. Ez a rendszerszemléletű megközelítése a repülőesemények szakmai kivizsgálásának. A hétköznapi nyelvre lefordítva, meg kell állapítani, miért következett be az előre nem tervezett esemény, eseménysorozat (ok-okozati összefüggések) és mit kell tenni annak érdekében, hogy ez még egyszer lehetőleg ne forduljon elő.

Az előfordult veszélyhelyzetről, balesetről a legtöbb információval a vizsgálat kezdetén a tanú rendelkezik. Alapvető érdeke a vizsgálatot végző bizottságnak, hogy ezekhez a páratlanértékű adatokhoz hozzájusson. Ez csak a rendszerfolyamatot jól ismerő, magasan képzett vizsgáló számára lehetséges.

Az emberi emlékezet rendkívül szelektív és gyorsan változik. Elengedhetetlen, hogy a tanúk meghallgatása a lehető legrövidebb időn belül megkezdődjön. Az információkat célszerű a leggyorsabban, elektronikus úton rögzíteni. Az idő sürgető kényszere miatt megengedett a tanúk által készített írásos feljegyzés is amennyiben a létszámuk nem teszi lehetővé a rövid időn belül meghallgatást.

A meghallgatás során a repülőeseményben közvetlenül érintett tanút biztosítani kell arról, hogy a vizsgálat célja a hasonló esetek megelőzése valamint, hogy a vallomása nem használható fel senki ellen semmilyen adminisztratív vagy jogi úton kezdeményezett eljárásban. Ez a biztosíték, amelyet a tanúnak nyújtunk rendkívül fontos, hiszen e nélkül nagy valószínűséggel nem jutnánk hozzá az általa birtokolt információhoz.

A tanú vallomása segíthet azonosítani a humán az anyagi-technikai, valamint a környezeti tényezők — objektív vagy szubjektív eredetű — diszfunkcióját a légi és/vagy földi üzemeltetési folyamatban. A rendszerhibák és az alapvető okok megállapításánál csak az előbbieket azonosítása lehet a célunk. A személyi felelőség tisztázása a vizsgálatnak ebben a szakaszában nem feladat és nem érdek.

A TANÚK FELLEMLHETŐSÉGE ÉS OSZTÁLYOZÁSA

A tanúkat megtalálhatjuk:

- a személyzet tagjai;
- az egység állománya;
- a rendvédelmi szervek (rendőrség, tűzoltóság, stb.) tagjai;
- a hozzátartozók;
- a médiák által felkutatott személyek között.

A tanúkat az alábbi csoportokba sorolhatjuk:

- a közvetlenül érintettek:
 - a személyzet tagjai;
 - a velük közvetlen kapcsolatban állók (parancsnok, beosztott, szakmai előjárók, feleség, stb.);
 - a kiszolgáló személyzet.
- a szemtanú:
 - aki közvetlenül látta az eseményt, vagy látott, hallott bármit, ami a repülőeseménnyel összefüggésbe hozható.

Ebből a szempontból az iskoláskorú gyermekek a tökéletes szemtanúk. Velük a legjobb együtt dolgozni, mivel az események rendkívül pontosan rögződnek az emlékezetükben. Természetesen a gyermekek a meghallgatás során különleges elbánást és figyelmet érdemelnek, és mindent el kell követni, hogy a személyiségükben ne okozzunk sérülést.

— a külső tanú:

- az a tanú, aki magasan képzett, és akinek a véleményére, technikai állásfoglalására a bizottság kíváncsi.

A külső tanú meghallgatására a vizsgálat bármely szakaszában sor kerülhet, sőt a bizottság elnökének döntése alapján szavazati jog nélküli taggá is válhat.

A TANÚ VÉDELME

A tanúvédelem talán a legnehezebben megvalósítható követelmény a jelenlegi magyar jogi szabályozottság körülményei között. A védelmet azért kell biztosítani, mert előfordulhat, hogy a vallomást tevő hátrányos helyzetbe kerülhet a bizottsággal történő együttműködése miatt.

A jogi szabályozottság annyit jelent, hogy a jog elismeri a repülésbiztonsági szakmai vizsgálatot, mint egy különleges, az adminisztratív és jogi eljárásoktól eltérő kivizsgálási eljárást. Természetesen ez átfogó jogszabály módosítást igényel. A képzett szakemberek számát ismerve kevés az esélyünk, hogy — a közeli jövőben — erre sor kerüljön hazánkban.

Visszatérve a védelemre, a tanút biztosítani kell arról, hogy vallomása nem kerülhet harmadik fél kezébe, és nem használhatják fel senki ellen, fegyelmi vagy egyéb, más úton kezdeményezett eljárásban. Ez részben úgy biztosítható, hogy a meghallgatásról készített jegyzőkönyvben több tanú vallomását összegezzük. Az így elkészített jegyzőkönyvet csak a meghallgatást és az összegzést végző bizottsági tag írja alá.

A tanúvédelem felajánlható:

- az érintett személyzet tagjainak;
- a technikai üzemeltető személyzet tagjainak;
- a gyógyszer hatása alatt álló, vagy hipnózisban meghallgatott tanúnak önműködően, akár a felsorolt osztályba tartozik, akár nem;
- más személyeknek, a bizottság elnökének döntése alapján, ha a vizsgálat korlátozott hozzáférésűvé lett nyilvánítva.

A TANÚ MEGHALLGATÁSÁT VÉGZŐ BIZOTTSÁGI TAGOK

Nagyon fontos, hogy a tanú meghallgatását végző bizottsági tagok számát helyesen határozzuk meg. Ez a feladat a bizottság elnökére hárul. Néhány esetben változtatni kell a bizottság összetételén a tanúhoz alkalmazkodva. Egyeseket a sok vizsgáló megrémiszt, amíg másokat melodramatikussá tesz.

Lényeges elem, hogy a tanú meghallgatását végző bizottság csak a repülésbiztonsági szakmai vizsgálatba kijelölt tagokból állítható össze. A bizottság elnökének engedélyével az a meghallgatásra meghívott szakember is részt vehet, akinek a szakterülete egybeesik a vizsgált kérdéskörrel.

Az egyik bizottsági tag állandó jelleggel fenntartja a szemkontaktust a tanúval, amíg a másik vizsgáló a magnófelvételt készíti, és feljegyzéseivel megalapozza a későbbiekben felteendő, a részleteket tisztázó kérdéseket. A magnófelvétel készítéséhez rendelkezniünk kell a tanú hozzájárulásával. Csak egy készülék használata engedélyezett, ellenkező esetben nem tudja a bizottság garantálni a tanú védettségét.

A tanúmeghallgatásokról egy összefoglaló jelentést kell készíteni. Az összefoglaló jelentést egyes szám harmadik személyben készíti el a meghallgatást végző vizsgáló. A jelentés elkészülte után a hangfelvételeket nem szükséges megőrizni.

A TANÚMEGHALLGATÁS HELYSZÍNE

A helyszín kiválasztása befolyásolja a meghallgatás eredményességét. Nagyon jó, ha a szemtanút a repülőesemény bekövetkezésének helyszínén meg tudjuk hallgatni. Az összes többi tanú meghallgatására olyan helyiséget kell kiválasztani, ahol sem feszélyezve, sem túlzott biztonságban nem érzik magukat. A meghallgatás szempontjából ezért figyelmen kívül kell hagyni a tanú lakását, vagy az éppen aktuális munkahelyét.

A helyiséget elő kell készíteni a tanú zavartalan meghallgatásához. Olyan helyiséget kell keresni, ahol nincs telefon és nem zavar a külső zaj, vagy idegen személy érdeklődése. A bútorzatnak kényelmesnek kell lennie, hogy a tanú ne érezze úgy, mintha ő maga lenne a vádlott, és éppen vallatnák.

A tanúkat el kell különíteni egymástól. A tanúk képesek befolyásolni egymást és a mások által látottakat, vagy hallottakat úgy előadni, mintha az velük esett volna meg. Elemi érdek fűződik ahhoz, hogy a tanúk ne befolyásolhassák egymást.

A TANÚMEGHALLGATÁS TECHNIKÁJA

Első lépésként azonosítsuk a tanú személyét, jegyezzük fel a címét és telefonszámát, hogy a későbbiek során, ha szükséges, akkor ismételten megkereshessük. Második lépésként mutassuk be a bizottság tagjait. Ismertessük a vizsgálat célját. Tárjuk fel, a tanúnak milyen kapcsolata, van a repüléssel (laikus, sportre-

pülő, lelkes amatőr stb.), tudjuk meg, hogy milyen viszonyban van a bekövetkezett repülőeseménnyel (bármilyen formában érintve van-e az esetben, vagy a személye az eseménytől függetleníthető).

Tisztázzuk a helyzetét, hol állt, amikor a repülőesemény bekövetkezett. Amennyiben térkép vagy fényképfelvétel rendelkezésre áll, akkor azon jelölje meg azt a helyet, ahonnan látta az eseményt. A kezdeti feszültségoldó beszélgetés után indítsuk el a tanút és hagyjuk, hogy a saját szavaival mondja el mindazt, amit látott és tapasztalt. Ha a helyzet úgy kívánja, avatkozzunk közbe, szakítsuk félbe a tanú mondanivalóját, de csak akkor, ha már nagyon eltért az eseménnyel kapcsolatos történésektől. A tanút csak arról hagyjuk beszélni, amiről személyes ismerete van. Ne engedjük, hogy személyesen megtapasztalt tényként állítson be mások által elmondott eseményeket, történéseket.

Amíg a tanúnak van mondanivalója, engedjük beszélni. Ne szakítsuk félbe előre elkészített kérdésekkel a tanú mondanivalóját az első meghallgatás során. Ne segítsük technikai kifejezésekkel, engedjük, hogy a saját szavaival mondjon el mindent. Figyeljünk a testbeszédre, és állandóan tartsuk fenn a szemkontaktust. Biztosítsunk a tanúnak valóság-hű modellt a képi megjelenítéshez, amivel pontosíthatja az általa elmondottakat.

Soha ne ingereljük, provokáljuk, és ne tegyük feszültté a tanút, ne rontsuk el a hangulatot közöttünk. Ne nevéssük ki, ne alázzuk meg a tanút még akkor sem, ha tudjuk, hogy valótlan-ságot vagy ostobaságot állít.

Időről időre tartsunk szünetet, engedjük, hogy a tanú rendezhesse gondolatait. Ez alatt a bizottság tagjai egyeztetethetik álláspontjaikat, megbeszélhetik a kérdés-stratégiáját. A vizsgáló által eljátszott helyesen megválasztott szerep segítheti a tanú helyzetét komfortosabbá tenni a meghallgatás során. Néhány tanú úgy fogja érezni, hogy a bizottság egy olyan hivatalos közeg, aki a veséjébe lát, ezért bezárkózik, és szűkszavúvá válik. Mások sokkal jobb előadókészséggel rendelkeznek, bőbeszédűek és fontosságuk tudatában át akarják venni a kivizsgáló szerepkörét megdönthetetlen tényként állítva be az általuk értelmezett eseményt, eseménysorozatot. Ezeket az eseteket a képzett vizsgálónak fel kell ismernie, és kezelnie kell (alkalmazkodni a tanú habitusához), hogy minél több hasznosítható információhoz jussunk.

A KÉRDEZÉS TECHNIKÁJA

A kérdéseket mindig a tanú mondanivalójának befejezése után tesszük fel, lehetőleg úgy, hogy közben kerüljük a szakkifejezések használatát. Tartózkodjunk a kérdések ismétlődésétől, ne tegyük fel ugyan azt a kérdést kétszer, mert a tanúban bizonytalanságot ébreszt a kivizsgálókkal szemben. Fogalmazzuk meg a

kérdéseket figyelmesen, lehetőleg ne előlegezzük meg a kérdésekben a válaszokat. Kerüljük az olyan típusú kérdéseket, amelyekre csak „igen” vagy „nem” a válasz. A kérdések feltevésének az a célja, hogy a tanút beszéltessek. Ha engedjük beszélni a gondolatmenetét tovább fűzve, eljuthat olyan helyzetképekig, amelyeket egyébként nem lenne képes felidézni.

El kell kerülni, hogy a tanú állításait az első meghallgatás során szembesítsük a többi tanú állításaival. A tanút a saját állításaival is csak akkor szembesítjük, ha a vizsgálat során ellentmondások merültek fel az általa rendelkezésünkre bocsájtott információkban.

Ekkor szükségessé válik a tanú ismételt meghallgatása. A tanú nem emlékezhet minden részletre ugyanúgy, de a jelentős eltéréseket tisztázni kell. Fontos, hogy ne beszéljünk a tanúnak az ellentmondásokról. Egyszerűen tárjuk az adatokat különböző módon a tanú elé.

A bizottság tagjai közül egyszerre csak egy kérdezzen. Lényeges, hogy a vizsgálók ne vágjanak egymás szavába, ha az egyik befejezte és nincs több kérdése, akkor kérdezzen a másik bizottsági tag.

Tilos a tanú meghallgatás egész ideje alatt más, a vizsgálathoz nem tartozó tevékenységet folytatni!

A tanút újra meg kell hallgatni, ha a fizikai állapotában jelentős javulás következik be.

A SÉRÜLT TANÚ MEGHALLGATÁSA

A sérült tanú állapotáért a gyógyítóintézet a felelős. Ha a meghallgatás a gyógyító kezeléseken idején történik, azt csak a kórházi gyógyító-kezelő személyzettel konzultálva, az ő engedélyükkel lehetséges úgy, hogy a sérült túlélő állapotát ne befolyásolja.

Az ilyen típusú meghallgatásokba célszerű bizottsági tagnak delegálni a repülésbiztonsági főorvost és még egy bizottsági tagot. A kérdéseket elő kell készíteni. 2-3 rövid idejű meghallgatás kevésbé megterhelő és általában hatékonyabb is, mint egy hosszú, mindenre kiterjedő, főként egy súlyosan megsérült tanú esetében.

A sérült túlélő nem mindig képes a részletes rekonstrukcióra. Ezt nem szabad az együttműködés elutasításaként értékelnünk. Minden tény, amit ilyen viszonyok között tárunk fel a körülményekkel együtt kell kezelnünk. A kivizsgálók empátiája hozzásegíthet az információhoz, amíg ennek hiánya elutasítást generál.

A tanú állításait az összes tényező figyelembe vételével kell értékelni. Ami nem igazolható azt figyelmen kívül kell hagyni a vizsgálat szempontjából. Ilyen

a szándékos félrevezetés, vagy az adatok szándékos megváltoztatása. *Fontos: a tanúnak soha ne mondjuk azt, hogy hazudik.*

A JELENLEG ÉRVÉNYBEN LÉVŐ HAZAI GYAKORLAT

Az állami légi járművel bekövetkezett repülőeseményeket ma Magyarországon az államigazgatási eljárásnak megfelelően vizsgálják. A tanúkat minden esetben a meghallgatás előtt jogász figyelmezteti a hamis tanúzás büntettségére. Az általuk elmondottakat ugyanez a jogász végzettségű, de a repülésbiztonsági szakmában (esetenként még a repülésben is) járatlan bizottsági tag megfogalmazásában egy gépíró segítségével jegyzőkönyvben rögzítik, amelyet elolvasás után aláíratnak a tanúval, valamint a meghallgatást végző bizottsági tagokkal. Könnyen belátható, hogy a fenyegetettség az információ elvesztésével jár, és megnehezíti a vizsgáló munkáját. A tanú meghallgatásának az a célja, hogy az általa birtokolt adatokat megszerelve teljes képet kapjunk a bekövetkezett eseményről. Ehhez minden legális és eredményre vezető eszközt fel kell használni úgy, hogy közben a tanú érdekei és jogai ne sérüljenek. Reményeim szerint a cikkben leírtakat hasznosítva, a szükséges változtatások meghozatala után a hazai vizsgálatok hatékonysága is megnövekszik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] DoA 385-40 Army Accident Investigation and Reporting.
- [2] USASC 7K-F-12-INV-13-24 Aviation Accident Investigation (Student Handout).
- [3] USASC Accident Investigation Handbook.